

Cechy gatunkowe powiastki filozoficznej na przykładzie *Kandyda* Woltera

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Kandyd*, [w:] Wolter, *Powiastki filozoficzne*, tłum. T. Żeleński (Boy), Warszawa 1985, s. 172.
- Źródło: Wolter, *Kandyd*, [w:] *Powiastki filozoficzne*, tłum. T. Żeleński (Boy), Warszawa 1985, s. 100.
- Źródło: Wolter, *Kandyd*, [w:] *Powiastki filozoficzne*, tłum. T. Żeleński (Boy), Warszawa 1985, s. 92–93.
- Źródło: Janusz Sławiński, *Powiastka, Powiastka filozoficzna*, w: *Słownik terminów literackich*, red. M. Głowińskiego, T. Kostkiewiczowej, A. Okopień-Sławińskiej, J. Sławińskiego, Wrocław 2008.

Cechy gatunkowe powiastki filozoficznej na przykładzie *Kandyda* Woltera

Jean Huber (1721–1786), *Kolacja filozofów*
Źródło: domena publiczna.

Oświecenie to wiek filozofów. Niektórzy z nich pisali obszerne traktaty, w których starali się wyjaśnić zasady rządzące światem, posługując się stylem naukowym. W ten sposób powstawały całe systemy filozoficzne. Inni natomiast woleli przedstawiać własne poglądy w trakcie dyskusji, którą toczyli w gronie zaprzyjaźnionych osób lub za pośrednictwem korespondencji. Mogli wówczas liczyć na żywą reakcję odbiorców. Ale byli też tacy, którzy dla zaprezentowania swych przekonań wybierali atrakcyjne dla czytelnika formy literackie. Jedną z nich była powiastka filozoficzna.

Twoje cele

- Poznasz cechy gatunkowe powiastki filozoficznej.
- Scharakteryzujesz świat przedstawiony w *Kandydzie* Woltera.
- Zredagujesz własną powiastkę filozoficzną.

Przeczytaj

Powiastrka filozoficzna

Powiastrka filozoficzna jest ukształtowaną w oświeceniu odmianą powiastrki, czyli krótkiego utworu pisanego prozą, w którym autor za pomocą elementów [świata przedstawionego](#) prezentuje swoje stanowisko na temat wybranej tezy filozoficznej bądź moralnej. Powiastrka z jednej strony popularyzuje określoną myśl filozoficzną, z drugiej natomiast ukazuje krytyczny stosunek do niej - odkrywa jej wewnętrzną niekonsekwencję w wyjaśnianiu zjawisk rządzących światem. Krytyczny ogląd świata jest zatem ważnym elementem powiastrki, wynikającym z dydaktyzmu oświecenia. Najbardziej znanym autorem powiastrtek filozoficznych w XVIII wieku był Wolter, a jego *Kandyd* uznawany jest za wzór realizacji gatunku¹.

O autorze

Portret Woltera autorstwa francuskiego malarza Maurice'a Quentina de La Tour (1704–1788)

Źródło: domena publiczna.

Wolter (właśc. François-Marie Arouet, 1694–1778) był wybitnym przedstawicielem francuskiego oświecenia deklarującym wolność człowieka, jego niezależność od autorytetów i instytucji społecznych oraz religijnych, uznającym rozum za jedyne narzędzie poznawania i oceny świata. Był filozofem i historykiem, swoje poglądy formułował w tekstach publicystycznych, powieściach, powiastrkach, poematach czy dramatach. Oprócz *Kandyda* jest także autorem innych powiastrtek filozoficznych, np.: *Prostaczek*, *Zadig* czy *Tak toczy się światek*. Pozostawił po sobie bogatą korespondencję.

Kandyd

Kandyd, czyli optymizm. Dzieło przełożone z niemieckiego rękopisu doktora Ralfa z przyczynkami znalezionymi w kieszeni tegoż doktora zmarłego w Minden roku Pańskiego 1759 ukazał się po raz pierwszy w 1759 roku jako utwór anonimowego twórcy. Zamieszczenie w tytule informacji, że pozostający w manuskrypcie tekst wyszedł spod ręki niejakiego doktora Ralfa z Minden, było celowym zabiegiem, który z jednej strony miał uwiarygodnić opisywane w powiastce zdarzenia, z drugiej natomiast uchronić rzeczywistego autora przed ewentualnymi konsekwencjami wynikającymi z publikacji dzieła. *Kandyd* ukazuje bowiem w sposób ironiczny i humorystyczny ówczesną kondycję człowieka (obłudę, kłamstwo, niemoralne prowadzenie się ludzi) czy sposoby sprawowania przez niego władzy (despotyzm, okrucieństwo, przemoc). Jest też polemiką z filozofią optymizmu, sformułowaną przez niemieckiego filozofa Gottfrieda Wilhelma Leibniza (1646–1716) głoszącą, że wszystko, co dzieje się na świecie, jest dobre.

Jean-Michel Moreau, *Kandyd i Kakambo spotykają okaleczonego niewolnika na plantacji trzciny cukrowej w pobliżu Surinamu*, 1787

Źródło: domena publiczna.

Cechy gatunkowe powiastki

Forma
Powiastrka filozoficzna jest krótkim utworem fabularnym napisanym prozą.
Fabuła
Motywy fabularne
Bohaterowie
Narrator
Miejsca wydarzeń
Czas wydarzeń
Morał

Słownik

traktat

(łac. *tractatus*) – obszerna rozprawa o charakterze naukowym, rozważająca kluczowe problemy wybranej dziedziny naukowej; tematem traktatu mogą być też kwestie społeczne lub polityczne

system filozoficzny

zbiór twierdzeń filozoficznych stanowiących zamkniętą całość; ogół poglądów jakiegoś filozofa, za najbardziej konsekwentny jest uważany system filozoficzny G.W.F. Hegla

świat przedstawiony

fikcyjny konstrukt obejmujący wszystkie zaprezentowane w dziele wydarzenia, czas i miejsce akcji, bohaterów i ich wzajemne powiązania, związki przyczynowo-skutkowe łączące wydarzenia

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z mapą myśli. Jeśli znasz fabułę powiastki, możesz ją uzupełnić. Pomyśl o poszczególnych elementach *Kandyda* i podaj przykłady.

Polecenie 2

Na podstawie informacji zawartych w mapie myśli scharakteryzuj *Kandyda* jako powiastkę filozoficzną.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wskaż, w którym roku został opublikowany *Kandyd*:

- 1759
- 1757
- 1762
- 1765

Ćwiczenie 2

Odwołując się do wiadomości zdobytych podczas lekcji, wskaż trzy cechy powiastki filozoficznej:

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Znajdź w poniższym fragmencie elementy humorystyczne i zastanów się, w jakim celu zostały użyte:

” Wolter

Kandyd

Nazajutrz po obiedzie, kiedy wstawano od stołu, Kunegunda i Kandyd znaleźli się za parawanem; Kunegunda upuściła chusteczkę. Kandyd ją podniósł; wzięła go niewinnie za rękę; chłopiec ucałował niewinnie rękę panienki z żywością, uczuciem, wdziękiem nie do opisania; usta ich się spotkały, oczy zapłonęły, kolana zaczęły drżeć, ręce zabłąkały się. Baron Thunder-ten-tronckh przechodził koło parawanu i widząc tę przyczynę i ten skutek, wypędził Kandyda z zamku paroma kopniakami w pośladki. Kunegunda zemdląła; kiedy przyszła do siebie, otrzymała silny policzek od baronowej; tak wszystko zmąciło się w najpiękniejszym i najmilszym z możebnych zamków.

Źródło: Wolter, *Kandyd*, [w:] *Powiastrki filozoficzne*, tłum. T. Żeleński (Boy), Warszawa 1985, s. 92–93.

Ćwiczenie 6

Przeczytaj zakończenie *Kandyda* i wyjaśnij, co może oznaczać zawarty w nim morał: „Trzeba uprawiać swój ogródek”:

” *Kandyd*

Cała gromadka dostroiła się do tego chwalebego zamiaru; każdy zaczął rozwijać swe talenty. Mały kawałek ziemi przyniósł nadspodziewany dochód. Kunegunda była po prawdzie bardzo brzydka, ale stała się doskonałą gospodynią; Pakita haftowała, stara krzątała się koło bielizny. Nawet brat Żyrofla nie jadł darmo chleba; wykształcił się na doskonałego stolarza, a nawet stał się uczciwym człowiekiem; Pangloss zaś powiadał niekiedy do Kandyda: – Wszystkie wydarzenia wiążą się z sobą na tym najlepszym z możebnych światów; ostatecznie, gdyby cię nie wykopano z zamku nogą za afekt do panny Kunegundy, gdybyś nie popadł w ręce inkwizycji, nie zwędrował pieszo Ameryki, nie postradał wszystkich baranów z krainy Eldorado, nie jadłbyś teraz tutaj kandyzowanych cedratów i pistacji. – Masz słuszność – odparł Kandyd – ale trzeba uprawiać nasz ogródek.

Źródło: *Kandyd*, [w:] Wolter, *Powiastrki filozoficzne*, tłum. T. Żeleński (Boy), Warszawa 1985, s. 172.

Ćwiczenie 7

Napisz krótką powiastrkę filozoficzną odwołującą się do myśli Kandyda, że optymizm to „obłąd dowodzenia, że wszystko jest dobrze, kiedy nam się dzieje źle”.

Ćwiczenie 8

Czy zgadzasz się z Leibnizem, że żyjemy w najlepszym z możliwych światów? Napisz rozprawkę na 300 słów, w której uzasadnisz swoje stanowisko.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Lewandowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Cechy gatunkowe powiastki filozoficznej na przykładzie *Kandyda* Woltera

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;

6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

3) rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa);

6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

IV. Samokształcenie.

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

2) rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

6) odczytuje poglądy filozoficzne zawarte w różnorodnych dziełach;

Lektura uzupełniająca

4) Wolter, Kandyd (fragmenty);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności.

Cele operacyjne. Uczeń:

- określa cechy gatunkowe powiastki filozoficznej,
- charakteryzuje świat przedstawiony w *Kandydzie* Woltera,
- redaguje tekst o charakterze argumentacyjnym w nawiązaniu do *Kandyda*.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”. Przeglądają także mapę myśli zawartą w e-materiale oraz wykonują polecenie 1, które jej towarzyszy. Pozwoli to uczniom zapoznać się z zarysem fabuły *Kandyda*.
2. Nauczyciel prosi troje chętnych uczniów, by przygotowali inscenizację fragmentu z *Kandyda*, który został przytoczony w ćw. 5 e-materiału. Inszenizacja może mieć formę pantomimy lub tradycyjnej teatralnej scenki.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji oraz cele zajęć, omawiając lub ustalając razem z uczniami kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Lekcja rozpoczyna się od przygotowanej wcześniej inscenizacji fragmentu *Kandyda*. Widzowie oceniają, czy aktorom udało się oddać humorystyczny charakter sceny rozgrywającej się między trojgiem bohaterów. Nauczyciel może ocenić zaangażowanie uczniów.
2. Następnie nauczyciel pyta: jaki ciąg wydarzeń rozpoczęła scena za parawanem? Jakie miała konsekwencje dla losów bohaterów? Uczniowie udzielają swobodnych odpowiedzi, następnie ustalają inne ważne elementy świata przedstawionego powiastki. Nauczyciel pyta, jaki był cel dydaktyczny takiego ukształtowania przedstawionej rzeczywistości. Podsumowaniem tej części lekcji jest odpowiedź na pytanie zawarte w ćw. 6 z sekcji „Sprawdź się”, które uczniowie rozwiązują w parach.
3. Druga część tej fazy lekcji poświęcona jest pracy nad ustaleniem cech gatunkowych powiastki filozoficznej. Uczniowie, w parach, wykonują ćw. 3 i 4, korzystając z informacji zawartych w bloku tekstowym oraz mapie myśli. Nauczyciel weryfikuje ich odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Podsumowaniem pracy na lekcji jest wykonanie przez uczniów (indywidualnie) ćw. 7. Nauczyciel może dzięki temu sprawdzić, czy uczniowie zapamiętali cechy gatunkowe powiastki filozoficznej, i czy wiedzą, w jakim celu powstawały powiastki.
2. Nauczyciel omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udzielając im tym samym informacji zwrotnej.

Praca domowa:

1. W ramach zadania domowego uczniowie wykonują ćw. 8 z e-materiału.

Materiały pomocnicze:

- P. Matuszewska, *Powiastka w Oświeceniu Stanisławowskim*, „Pamiętnik Literacki” 1984, 75/2.
Jako ilustrację lekcji można wykorzystać plakaty teatralne i operowe z różnych inscenizacji *Kandyda*.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Mapa myśli” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.

